

Тетяна Белошапка

слухач ОРІДУ НАДУ при Президентові України,
головний спеціаліст Державного агентства рибного господарства України (м. Київ)

Георгій Ковальов

доцент кафедри Економічної та фінансової політики
ОРІДУ НАДУ при Президентові України, к.е.н.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РИБНИМ ГОСПОДАРСТВОМ УКРАЇНИ

Стаття присвячена проблемі регулювання рибогосподарської діяльності в системі державного управління. Аналізуються проблеми державного регулювання розвитку рибного господарства та напрямки державного регулювання рибогосподарської діяльності в структурі ринкової економіки.

Ключові слова: рибне господарство України, державне управління, р. Дністер.

Tetiana Beloshapka

Master student of ORIPA NAPA under the President of Ukraine,
Chief specialist of the State Agency of Fisheries of Ukraine, Kyiv,

Georgiy Kovalev

Associate Professor of the Department of Economic and Financial Policies
of the ORIPA NAPA under the President of Ukraine

WAYS OF IMPROVEMENT OF THE PUBLIC MANAGEMENT BY FISHERY OF UKRAINE

The publication provides for the problem of regulating fisheries management in the public administration system. The problems of state regulation of the development of the fishing industry and the direction of state regulation of fishery activity in the structure of the market economy are analyzed.

Every year in Ukraine, there is a tendency to reduce the consumption of fish products by the population, which is primarily due to the reduction of fish catch and production of fish products. A fundamental change in the situation in the development of fisheries is possible only with the active participation of the state. A special role in this approach is taken by state regulation of the use of water resources, creation of favorable conditions for spawning of fishes.

Known experts in the field of fisheries economics of the NPP paid attention to the problems of state regulation of the development of the fish industry. Sysoev, E.A. Romanova G.I. Chernyavsky, VP Stepanova, V.K. Zilanov, G.K. Voytolovsky. The purpose of the article is to determine the main reasons for determining the current state of the fish industry in Ukraine and to develop a set of measures aimed at increasing the productivity of water bodies and the efficiency of the enterprises of the fisheries sector of Ukraine.

The fisheries sector of Ukraine is a branch of the national economy whose tasks are the study, protection, reproduction, cultivation, use of fish and other aquatic living resources, their extraction (catching, extraction, harvesting) and processing for the purpose of obtaining food, technical, fodder, medical and other products to meet the needs of the population.

Fisheries is a branch of the economy of national economic importance, which is based on: training; protection of natural water resources; artificial reproduction, extraction and use of hydrobionts are food, raw materials for industry, as well as products of different purposes for their realization and consumption in the domestic and foreign markets.

Water bioresources play an extremely important role not only in the processes of functioning of aquatic ecosystems, participating in the formation of water quality as well as in self-purification of water bodies, acting as a natural forage base for fish.

Particular attention is needed to the situation prevailing in the Dniester River basin, which occupies the western part of Ukraine and most of the territory of the Republic of Moldova. The outskirts of the Dniester River are located near the border of Ukraine and Poland, on the slopes of the Carpathians, at an altitude of 878 m above sea level. The Dniester is one of the largest rivers in Ukraine. The length of the river is 1352 km, the catchment area is 72100 km².

The purpose of the development of the fish industry is to achieve the sustainable functioning of the fishing complex on the basis of conservation, reproduction and rational use of aquatic biological resources. At the same time, conditions should be created for improving the export efficiency of fish products of its competitiveness and optimizing the structure of management of the fisheries complex.

The decision of the problems of further development of the fish industry is possible only by applying an integrated approach in combination with organizational and economic measures, as well as updating the regulatory documents that provide regulation in the field of fisheries management. This will radically change the situation in the fish industry and ensure the sustainable development of the fish industry. A special role in this integrated approach is taken by the issues of optimal reproduction and catching of fish in existing water resources.

Particular attention needs to be paid to the conservation and balance of two unique ecosystems – the Upper and Lower Dniester.

The insufficient theoretical elaboration of these issues leads to the need to create mechanisms and methods for analyzing

the sustainability of the ecosystem, forecasting the effects of various factors on it. In this regard, the development of theoretical, organizational, legal and methodological foundations for assessing ecosystem sustainability, as well as the basics of forecasting the results of the influence of internal and external factors on the results of the ecosystem performance, is an important task for ensuring the effective functioning of the Dniester basin.

Key words: fishery of Ukraine, state administration, river Dniester.

Постановка проблеми

Щорічно в Україні спостерігається тенденція зменшення обсягу споживання населенням рибної продукції, що в першу чергу пов'язано зі зменшенням вилову риби і виробництва рибної продукції. Кардинальна зміна ситуації в розвитку рибного господарства можлива тільки при активній участі держави. Особливу роль в цьому підході займає державне регулювання використання водних ресурсів, створення сприятливих умов для нересту риб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Аналіз досліджень і публікацій. Проблемам державного регулювання розвитку рибного господарства приділяли увагу відомі фахівці в області економіки рибного господарства Н. П. Сисоєва, Е. А. Романова, Г. І. Чернявський, В. П. Степанова, В. К. Зіланов, Г. К. Войтоловський.

Мета

Метою статті є визначення основних причин щодо обумовлення сучасного стану рибної галузі України та розробка комплексу заходів, спрямованих на підвищення продуктивності водойм і ефективності діяльності підприємств рибного господарства України.

Вклад основного матеріалу

Рибне господарство України – це галузь національної економіки, завданнями якої є вивчення, охорона, відтворення, вирощування, використання риби та інших водних живих ресурсів, їх вилучення (вилов, добування, збирання) та переробка з метою одержання харчової, технічної, кормової, медичної та іншої продукції для задоволення потреб населення [1].

Під державним регулюванням рибного господарства слід розуміти сферу практичної діяльності органів державної влади, пов'язану з водними біологічними ресурсами і супроводу їх від «вилову до прилавка» з метою забезпечення продовольчої безпеки країни.

Рибне господарство являє собою галузь економіки, що має народногосподарське значення, в якій на основі: підготовки кадрів; охорони природних водних ресурсів; штучного відтворення, видобутку і використання гідробіонтів створюються продукти харчування, сировина для промисловості, а також продукти різного призначення з метою їх реалізації та споживання на внутрішньому і зовнішньому ринку. У зв'язку з цим завданнями держави по відношенню до підприємств і організацій рибного господарства є: розробка загальних правил функціонування ринку, сприяння розвитку науково-технічного прогресу, а також розвиток фінансової, податкової політики, правового забезпечення і т.п.

Риба, як предмет праці, володіє наступними ознаками: динамічністю, мобільністю, сезонністю, різноманіттю видів, вразливістю, прогнозованістю, малим терміном зберігання, різноманітністю ринкової вартості окремих видів. Цей ресурс є поновлюваним і в той же час таким, що вичерпується.

Сировинна база рибного господарства має ряд особливостей, пов'язаних з сезонністю промислу, погодно-кліматичними умовами (посуха, паводок, замерзання водойм), рухливістю водних біологічних ресурсів, труднощами прогнозування запасів водних біологічних ресурсів, визначенням раціональної частки їх вилучення без шкоди для відтворення.

Сучасне рибне господарство України об'єднує річкове господарство, озерне, ставкове і морське. Основними водними об'єктами промислового річкового лову риби є Дніпро, Дністер, нижній Дунай, Південний Буг. Видовий склад налічує понад 65 промислових видів риб. Озерне господарство зосереджено в основному на Поліссі і в нижній течії Дунаю.

На Україні розміщені 7850 водоймищ, загальною площею 108689 га. З них ставків 7644 площею 84607 га, водосховищ – 205 площею 23986 га. Річний потенціал вилову риби оцінюється близько 100 тис. т.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» водні біоресурси – сукупність водних організмів (гідробіонтів), життя яких неможливе без перебування у воді. До водних біоресурсів належать прісноводні, морські, анадромні та катадромні риби на всіх стадіях розвитку, круглороті, водні безхребетні, у тому числі молюски, ракоподібні, черви, голкошкірі, губки, кишковопорожнинні, наземні безхребетні у водній стадії розвитку, водорості та інші водні рослини [2].

Водні біоресурси відіграють надзвичайно важливу роль не лише в процесах функціонування водних екосистем, беручи участь у формуванні якості води, а також в самоочищенні водойм, виступаючи в якості природної кормової бази для риб. Важливішим за все є забезпечення значної частки життєвих потреб людини у поживних речовинах, які містяться у гідробіонтах. Проте найбільше значення в життєдіяльності людини має риба та рибна продукція. Збільшення ставкових площ, підвищення щільності посадки при інтенсифікації ставкового, розвиток індустріального рибництва, інтродукція в малі водойми різного цільового спрямування вимагають постійного нарощування об'ємів виробництва.

Особливої уваги потребує ситуація, що склалася у басейні річки Дністер, яка займає західну частину України та більшу частину території Республіки Молдова. Виток р. Дністер знаходиться біля кордону України з Польщею, на схилах Карпат, на висоті 878 м над рівнем

моря. Дністер – одна з найбільших річок України. Довжина річки 1352 км, площа водозбору – 72100 км² [3].

Дністровське водосховище створене в період 1983–1987 років на середній ділянці р. Дністер шляхом спорудження Новодністровської ГЕС, призначеної для потреб енергетики, водопостачання, зрошування, боротьби з паводками та для розвитку рибного господарства. Водосховище має загальну протяжність – 204 км, об'єм – 3 км³, площу водного дзеркала – 142 км². Середня глибина 23 м. (18–55) м., ширина 600–800 м. Характерною особливістю є те, що водосховище розміщене у вузькій та глибокій улоговині, з крутими обривистими берегами, утвореній річкою Дністер. Такий характер розміщення зводить до мінімуму розміри нерестових угідь. Так при нижньому підпірному рівні площа нерестилищ становить 1620 га, тобто 10,8% від загальної площі водосховища. Рибопродуктивність водосховища за даними органів рибоохорони складає 2,7 кг/га, хоча теоретична рибопродуктивність, за даними Інституту гідробіології, значно більша.

Дамба Дністровської ГЕС-1 створена, в першу чергу, для стримування паводкових вод у верхньому б'єфі Дністровського водосховища та попередження нищівного впливу стихії на території, що розташовані нижче даного комплексу. При їх проектуванні та будівництві абсолютного не враховувались потреби Дністровських плавнів.

Промивка Дністровських плавнів проходить в період природних паводків з Карпат, а в подальшому відбувається поступове накопичення води до певного рівня і плавний її скид в період з квітня по травень місяця. На цей же період припадає нерест основних промислових фітофільних видів риби. Дністровське водосховище не планувалось в якості резервуару запасної води, для поповнення Дністровських плавнів. Використання води з верхнього б'єфу водосховища для обводнення нижньої частини Дністра, зокрема, Дністровських плавнів, у посушливі роки завдає великої шкоди екосистемі Дністровського водосховища: різко осушуються нерестилища (яких і так мало на водосховищі, створеному на ділянці річки каньйонного типу), гине ікра основних промислових видів риби на осушених берегах, з кожним роком зменшується популяція даних видів, що в майбутньому призведе до екологічного спустошення іхтіофауни даної водойми.

Діючі правила експлуатації від 1987 р. хоч і застаріли, але в них чітко зазначено, що рівень води після сезону повеней повинен бути піднятий до відмітки 123 м і в період екологічних попусків, поступово, знижений до відмітки 121 м. У той же час, виходячи із багаторічних спостережень, екопопуск, в порушення встановлених норм в основному починається з відмітки 120 мБс, що оказує пагубний вплив на усю екосистему водосховища [3].

В умовах порушеного водного і температурного режимів низилась репродуктивність гідробіонтів, а реофільні види риби (які мешкають у проточних водах) фактично перебувають на межі зникнення через відсутність площ для нересту і резорбції ікри. За останні роки зникло близько десятка видів риби, цінні види риби замінюються менш цінними. Тому до цієї ділянки необхідно розробити державну програму заходів щодо планового регулювання рівня води у водосховищі з метою відновлення і збереження популяції риби, занесених до Червоної книги України і Молдови.

У той же час на території Дністровського водосховища, зі сторони Чернівецької області, Указом Президента України, створено НПП «Хотинський», до складу якого увійшла акваторія водосховища в адміністративних межах Хотинського, Кельменецького та Сокирянського районів. На території даного водного об'єкту зустрічається велика кількість видів водних біоресурсів, які занесені до Червоної книги України, таких як: мінога українська, стерлядь прісноводна, ялець звичайний, вирезуб причорноморський, бистрянка російська, білоперий пічкур дністровський, марена звичайна, чоп великий, йорж носар. І не тільки риби, а й велика кількість Червонокнижних безхребетних, птахів та ссавців мешкають у великій та хиткій екосистемі Дністровського водосховища [4].

Загалом іхтіофауна Дністровського водосховища нараховує 40 видів, які відносяться до 10 родин. З них лише 17 видів мають промислове значення: лящ, плітка, короп, карась сріблястий, рибець, клепець, судак, окунь, сом, товстолобик білий та строкатий, щука, підуст, краснопірка, головень, білізна, білий амур, промисловий запас яких, за обґрунтуваннями наукових установ, становить від 70 до 90 т на рік. Крім того, у водосховищі невеликі, але цілком життєздатні популяції видів, занесених до Червоної книги України: стерлядь, вирезуб, марена, чоп, умбра.

Метою розвитку рибного господарства є досягнення стійкого функціонування рибогосподарського комплексу на основі збереження, відтворення і раціонального використання водних біологічних ресурсів, розвитку аква- і марикультури, що забезпечує задоволення внутрішнього попиту на рибу продукцію, продовольчу незалежність країни, соціально-економічний розвиток регіонів, економіка яких пов'язана з рибним промислом. При цьому повинні бути створені умови для підвищення ефективності експорту рибної продукції її конкурентоспроможності та оптимізації структури управління рибогосподарським комплексом.

Висновки і пропозиції. Розв'язання проблем подальшого розвитку рибного господарства можливо тільки шляхом застосування комплексного підходу в поєднанні з організаційними та економічними заходами, а також актуалізацією нормативних документів, які забезпечують регулювання в сфері ведення рибного господарства. Це дозволить докорінно змінити ситуацію в рибній галузі й забезпечити сталий розвиток рибного господарства. Особливу роль в цьому комплексному підході займають питання забезпечення оптимального відтворення і вилову риби в наявних водних ресурсах.

Для вдосконалення управління у сфері рибогосподарського комплексу передбачаються наступні заходи:

- вдосконалення державного регулювання та контролю у сфері формування і використання водних біологічних ресурсів;
- координація на державному, регіональному і муніципальному рівнях дій, спрямованих на забезпечення сталого розвитку рибного господарства;
- систематичне проведення аналізу та оцінки інформації про поточний стан галузі, з метою вжиття оперативних заходів у разі виникнення кризових ситуацій.

Особливої уваги потребує врегулювання питання збереження та балансу двох унікальних екосистем –

верхнього та нижнього Дністра. Розроблений комплекс заходів містить наступне.

1. Проводити екопопуски рік через два, тобто один рік робити сприятливі умови для проходження нересту у Дністровському водосховищі, а два роки у Дністровських плавнях.

2. Для забезпечення оптимальних умов нересту водних біоресурсів в Дністровському водосховищі, один раз на три роки необхідно, щоб робота Дністровського гідровузла у весняно-літній нерестовий період здійснювалась на притокових витратах, з максимальним дотриманням стабільного рівня води, що забезпечить оптимальні умови для нересту риби.

3. Введення в «Правила експлуатації» пунктів, що регламентують роботу гідровузла в період нересту рік через два.

4. Розробка системи компенсаційних заходів по відтворенню водних біоресурсів Дністровського водосховища (зариблення, створення заводів по відтворенню та інше).

Недостатня теоретична розробленість цих питань призводить до необхідності створення механізмів і методів аналізу стійкості екосистеми, прогнозування наслідків впливів на неї різних факторів. У зв'язку з цим розробка теоретичних, організаційно-правових і методологічних основ оцінки стійкості екосистеми, а також основ прогнозування результатів впливу внутрішніх та зовнішніх чинників на результати продуктивності екосистеми, являє собою важливе завдання для забезпечення ефективного функціонування Дністровського басейну.

Отже, рибне господарство – одна з найважливіших галузей сільського господарства України, яка потребує комплексного державного підходу до розвитку промислового рибальства.

Література.

1. Про Загальнодержавну програму розвитку рибного господарства України на період до 2010 року: Закон України від 19 лютого 2004 року №1516-IV. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2004_02_19/JD2NQ00G.html#.

2. Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 03.11.2016 № 1726-VIII, прийм. ВРУ. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3677-17>.

3. Правила експлуатації дністровських водосховищ, розроблені в Українському науково-дослідному інституті водогосподарсько-екологічних проблем (УН-ДІБЕП) за участю членів наукового творчого колективу галузей-водокористувачів, водо споживачів. Київ, 2011, 172 с.

4. Екологічний паспорт Чернівецької області на 2016 рік, затвердженого наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 23.05. 2014 р. № 162. URL: <http://old.menr.gov.ua/protection/protection1/chernivetska>.